

KOMMUNALTEKNIKEN OCH LANDSBYGDEN

Av civilingenjör EINAR NORDEDAHL, Stockholm

EN AV dagens stora frågor är landsbygdens avfolkning. Ungdomen, särskilt den kvinnliga, trives icke på landet utan söker sig till städerna. För den, som är hemma i arbets- och bostadsförhållanden inom det mindre och medelstora jordbruket, småbruket och bondejordbruket, innebär flykten intet överraskande. Företeelsen är på intet sätt ny, och flyttningen från landet har pågått i många decennier, ehuru verkningarna nu äro mera märkbara inför den låga nativiteten på landsbygden.

Jag vill försöka skärskåda levnads- och arbetsförhållandena på landet, särskilt de husliga, med en kommunalteknikers ögon, och jag inskränker mig till att behandla den *rena landsbygden*, den jordbrukande. Våra stadsbor ha ej riktigt klart för sig, i huru hög grad det dagliga livets behagligheter i städerna beror på de tjänster, som den moderna kommunaltekniken tillhandahåller. Jag räknar då som kommunalteknikens arbetsobjekt först gator och vägar med renhållning sommar och vinter. Vidare räknar jag avlopp samt försörjningen med vatten och gas samt elektricitet, allt av den allra största betydelse för att underlätta det husliga arbetet. Försörjningen med vatten m. m. i ett samhälle förutsätter en tillverkande och distribuerande central, som genom ett ledningsnät är förbunden med kunderna, i våra dagar praktiskt taget samtliga fastigheter. Centralen är rustad att snabbt och sakkunnigt reparera uppstående fel i det allmänna nätet. Kostnaden för denna invecklade »service» ingår i varans pris. Centralen vakar vidare över, att det finnes sakkunniga hantverkare, installatörer, som stå beredda att genast laga alla fel inomhus, d. v. s. på de enskilda näten.

Huru är det på landsbygden? Huru förhåller det sig till en början med vägarna? Staten övertog med 1944 års början den *allmänna* väghållningen på landet, och därvid försvann den särskilda vägskatten på landet, inalles runt 30 milj. kronor per år. Detta innebar en skattelättnad, som för jordbruket kan uppskattas till

15 à 20 milj. kronor per år. Staten tar dock ingen befattning med de *enskilda* vägarna. Det är mera sällan, som gårdsbyggnaderna på landet ligga omedelbart invid en allmän väg, och i de flesta fall tillkommer en *enskild* väg av växlande längd, från några hundra meter till några kilometer. Denna enskilda väg får fastighetsägaren själv bygga och underhålla, ensam eller — om vägen är gemensam för flera fastigheter — tillsammans med grannarna, dock att i vissa fall statsbidrag kan erhållas, särskilt för vägunderhållet. Ehuru det är sannolikt, att dylika statsbidrag med tiden komma att öka, är det föga troligt, att statsbidrag skall kunna utgå till hela kostnaden eller till gårdarnas vanliga uppfartsvägar. De statsfinansiella konsekvenserna av dylika bidrag skola icke här diskuteras.

Längden av de enskilda vägarna i Sverige är icke närmare känd, men man kan grovt uppskatta den till inalles 40,000 à 50,000 km. mot c:a 90,000 km för de allmänna vägarna. Märkas bör, att någon tekniskt eller på annat sätt definierbar gräns mellan allmän och enskild väg finnes icke; klassificeringen är och förblir subjektiv och mycket varierande i olika landsdelar. »Väghållningsbesväret» på landet är således ingalunda borta genom vägförstatligandet, och praktiskt taget varje jordbrukare måste alljämt vara naturavghållare, vilket vållar honom både kostnad och tidsspillan. Så till vida är den enskilde väghållaren dåligt ställd, som den nutida väghållningen bör ske maskinellt, delvis med dyra maskiner.

Motortrafiken har självfallet ökat kraven också på de enskilda vägarnas bärkraft och underhåll, ehuru bilarna på den svenska landsbygden hittills ofta ha fått nöja sig med litet, med ökat slitage och minskad livslängd till följd.

Under den lyckliga tid, då bilskattemedlen flödade, intogos årligen mängder av enskilda vägar till allmänt underhåll, till stor fördel för ägarna av de enskilda vägarna. Proceduren var särskilt märkbar i Norrland med dess utomordentligt glesa och kringstridda bebyggelse. I samband med övertagandet blev den enskilda vägen förbättrad, stundom med bidrag på ett eller annat sätt från de ursprungliga intressenterna. »Förallmänligandet» tog i vissa län — med länsstyrelsernas bifall — sådana proportioner, att de centrala vägmyndigheterna måste ingripa, för att icke statsverkets kostnader skulle bliva för höga.

Om bilskattemedlen ännu en gång skulle flöda, komma kanske krav att uppstå, att »vägförallmänligandet» fortsattes. De härför nödiga pengarna torde icke kunna åstadkommas utan att sätta

andra vägbyggen i efterhand, exempelvis ombyggandet av riksvägnätet, eller genom att i utjämnande syfte beskära andra statsutgifter för gatu- och vägändamål. Det enskilda vägnätets stora längd gör, att en ombyggnad till »allmän» standard, även en moderat sådan, blir en affär av väldiga mått. Att komma därefter, att varje lantbrukare får kostnadsfri allmän väg fram till sin trappa, får väl anses som en utopi; någonstans måste en gräns dragas. Den norrländska glesa bosättningen skapar här ett problem för sig. Bebyggelsens ohämmade utspridning har lagt en solid grund till många och stora framtida vägbekymmer.

Även om det i framtiden skulle bli flera allmänna vägar på landet, så blir dock skillnaden mellan land och stad stor. I staden får skattebetalaren även i glesa förorter för sina pengar en sten-satt eller på annat sätt belagd och upplyst gata. Lantbon får ingenting dylikt för sin kommunalskatt.

Jag går nu till nästa avsnitt: *vatten- och avloppsproblemet*. Detta, enkannerligen vattenproblemet, blir av allt att döma svårare att komma till rätta med än vägproblemet. Vattenfrågan har alltid varit besvärlig på landsbygden. De svårigheter, som skola övervinnas, äro legio. Det är ofta svårt att inom skäligt avstånd finna goda vattentäkter (källor, brunnar o. dyl.), som icke sina under mycket torra år eller torra ut alldeles. Kraven på vattnets beskaffenhet äro icke överdrivna på landet; man får i regel nöja sig med att vattnet är någorlunda rent och klart och icke förorenat från gödselhögar o. dyl. Även ett dylikt elementärt krav kan stundom bli svårt att fylla. Självtryck kan relativt sällan erhållas, i de allra flesta fall ligger vattentäkten lägre än förbrukningsplatsen. Pumpar och ledningar frysa; många bostadshus på landet sakna källare, något som försvårar rörinstallationer.

Kostnaden per anläggning (fastighet eller hushåll) är naturligtvis i högsta grad varierande. Den blir en helt annan och mycket högre, där en djup brunn måste grävas eller borrar än där en god källa finnes i någon närbelägen grusås. Kostnaden är dock mycket högre än man vanligen tror, därom kan mången sportstugeägare ge besked. De flesta stadsbor ha ringa aning om den tekniska möda och skicklighet, som ligger bakom vattnet i deras kran och få äro de, som tänka på, huru billigt vattenledningens vatten är. Tyvärr kan man på landet icke som numera i en stad taga nästan vilket bristfälligt råvatten som helst samt med hjälp av teknisk och medicinsk sakkunskap förädla det till en felfri vara.

En offentlig utredning om landsbygdens vattenfråga med för-

slag till förbättringar med statlig hjälp (lån och/eller bidrag, delvis i samband med stöd till bostadsförbättringar) har utförts av egnahemsstyrelsen med sakkunnig förstärkning. Utredningen, som blev färdig hösten 1942, uppskattar antalet fastigheter på den egentliga landsbygden till i runt tal 650,000, såväl jordbruksfastigheter som andra. Med stöd av en stiekprovsvis utförd omfattande inventering antagas i hela landet vid pass 180,000 fastigheter vara försedda med felfri vattenledning och avlopp. Vid runt tal 470,000 fastigheter, därav uppskattningsvis 250,000 jordbruksfastigheter, skulle förbättringsåtgärder av ett eller annat slag erfordras. Av de vid inventeringen undersökta brunnarna, inalles c:a 3,000, befunnos över 80 procent olämpliga på ett eller annat sätt, och i 40 procent av fallen ansåg konsumenten vattnet för hårt för hushållsändamål. Utredningen säger om det nuvarande tillståndet bl. a. att »vatten- och avloppsförhållandena på landsbygden i allmänhet befinna sig i synnerligen otillfredsställande skick såväl i hygieniskt avseende som i fråga om den tekniska utrustningen».

Utredningen framlägger två alternativa program för den statliga hjälpen. »Normalt utförande», som förordas, skulle omfatta förbättring av brunn jämte vattenledning (till bostad och eventuell ladugård) med handpump inomhus samt avlopp. Utredningen räknar dock icke med W.C. vid den spridda bebyggelsen på landsbygden, ty detta skulle avsevärt försvåra och fördyra avloppen. Kostnaden för »normalt utförande» beräknas per hushåll variera mellan 400 kronor och 1,000 kronor, och i medeltal till c:a 830 kronor (prinsnivå 1941, c:a 25 procent över 1939 års nivå). Den totala kostnaden beräknas uppgå till väldiga belopp; för hela landet till 365 milj. kronor. I denna post ingår grovarbete med c:a 150 miljoner, som bör i huvudsak kunna utföras av konsumenterna själva. Det andra och billigare alternativet kallas »minimiutförande» och omfattar endast brunnsförbättring, men ingen vattenledning och intet avlopp. (»Till minimikraven ur hygienisk synpunkt hör även, att den vanligast förekommande uppfodringsanordningen med hink, vilken medför risk för förorening av brunnsvattnet, ersättes med handpump vid brunnen.») Kostnaden för »minimiutförande» beräknas till i genomsnitt c:a 210 kronor per fastighet och för hela landet till c:a 90 milj. kronor, därav för grovarbete c:a 25 miljoner. I alla de fall, då kostnaden per fastighet skulle överstiga 1,000 kronor vid normalt utförande, har utredningen räknat med endast minimiutförande. Statlig hjälp anses av kostnadsskäl icke kunna komma i fråga för anordningar, som gå utöver normalt utförande,

men det framhålles som önskvärt, att det normala utförandet, där så ske kan, av konsumenten själv kompletteras på olika sätt, exempelvis genom att skaffa maskindriven pump.

Att vattenledning bör eftersträvas överallt samt att bärande av vatten numera får anses hopplöst föråldrat, är väl självklart. Man kan icke året runt, i väta, köld och halka, bära fram den vattenmängd till folk och djur, som svarar mot ett hygieniskt minimum. Frågan är, om man på längre sikt kan våga räkna med pumpning för hand såsom tillfyllest. Att pumpa är ett tungt och enformigt, »tråkigt» arbete, även om det är kortvarigt. Det är *en* sak att pumpa till hushållet i en liten sportstuga under någon eller några sommarmånader, men en helt annan sak att pumpa dagligen året runt. Att skaffa vatten till W.C. med handpump får anses uteslutet. För att icke bli sämre ställd än i städerna lär man således böra räkna med *maskinell pumpning* i en kanske ej allt för avlägsen framtid. Därvid springa kostnaderna snabbt i höjden, och utredningens maximisiffra av c:a 1,000 kronor per hushåll räcker sällan. De största svårigheterna uppstå vid de mindre jordbruken — de större ha redan maskinpumpning för det mesta, åtminstone för huvudbyggnad och stallar. Maskinpumpning betyder, att ett vattenverk i miniatyr måste finnas vid varje brukningsdel. I de allra flesta fall fordras automatiska pumpanordningar. Goda och serietillverkade sådana finnas med eldrift, men de äro både dyra i inköp och ganska invecklade och kräva tillsyn och underhåll i tid. Man får hoppas, att med tiden priset skall nedgå och driftsäkerheten ökas. Vid städernas vattenverk har man löpande fackkunnig tillsyn med ögonblickligt avhjälpande av varje tecken till fel. På landet får man, fränsett stora gårdar med egen smed eller reparatör, hjälpa sig fram så gott man kan till dess att en reparatör hinner eftersändas.

Kostnaden för en komplett anläggning, bestående av brunn, fristående pumphus för rostfritt uppställd eldriven pump med s. k. hydrofor, vattenledningar och enkel inomhusinstallation, torde enligt min mening sällan understiga 2,500 kronor. Tack vare den utbredda elektrifieringen vållar drivkraftfrågan för det mesta ingen svårighet, och strömförbrukningen är ringa. Den nämnda kostnaden är att anse som en minimikostnad; det är detta, som vållar bekymmer vid de små och medelstora gårdarna, och dessa övertäga om bekant i vårt land till antalet. I de flesta fall torde deras ägare icke kunna åstadkomma en så stor summa för att lösa vattenfrågan.

Vattenfrågan på landet är i sanning vida besvärligare än vad den bortskämde stadsbon tror.

Avloppsfrågan bör på landet i allmänhet icke vålla alltför stora tekniska eller hygieniska svårigheter eller kostnader, så länge W.C. icke ifrågasättes. Terrängen i större delen av vårt land är kuperad, och tillräckligt »fall» bör vara för handen. Ofta ligga byggnaderna högre än den närmaste omgivningen. Stenig och ännu mera bergig terräng kan dock göra kostnaden för rörgravar hög. Ledningarna få mynna ut i ett vattendrag, om sådant finnes i närheten, men för det mesta får väl avloppet mynna ut i ett dike eller ledas direkt in i marken, om denna är genomsläpplig (»avloppslösa brunnar»). Spillvattenvängderna i här förekommande fall äro små, och även ett dikes självreningsförmåga är stor. Litet dålig lukt sommartid får man taga med jämnmod. I slättbygderna kunna förhållandena dock bliva besvärliga, även om vattnet får passera en silbrunn eller dylik anordning före utsläppandet i det fria.

Egnahemsstyrelsens utredning räknar icke med allmänt inrättande W. C. och detta mest av hygieniska skäl. Utredningen framhåller, att om W.C. anslutes, så måste spillvattnet i de flesta fall renas i lägre eller högre grad, ty eljest uppstår risk för infektion, bl. a. av vattnet i närbelägna brunnar. Enkla, billiga och effektiva reningsbrunnar för små mängder spillvatten finnas icke ännu, men om dylika kunde konstrueras — detta är dock en svår sak — så skulle anläggningen av W.C. i hög grad underlättas.

Utredningens uppfattning i avloppsfrågan torde icke kunna bestridas. Mången tycker nog, att man går för långt i kraven på bekvämlighet, då man talar om W.C. i stugorna på landet. Så bortskämd får man icke vara. Härtill svaras: Om sommaren går det utmärkt utan W.C., och att om vintern springa ut på ett iskallt avträde går någorlunda, så länge man är ung och frisk, men blir mindre behagligt, då man blivit till åren och magen kanske börjat krångla. Stadens bekvämligheter hägra: den, som är van vid dem, överger dem icke i brådrasket.

Att förse landsbygden med *gas* för kokning och vattenvärmning får tyvärr anses nära nog uteslutet. Ett gasverk måste ha ett förhållandevis stort antal konsumenter för att bliva ekonomiskt möjligt. Gas kan lika litet som vatten distribueras genom ledningar till en landsbygds spridda befolkning; ledningskostnaden per konsument blir orimligt hög. Av våra runt 125 städer ha knappt 40 gasverk, dock utom Borås alla de större. Möjligen kan det

komma i fråga att sälja s. k. flaskgas (komprimerad gas i järntuber) inom rimligt avstånd från gasverken. Om detta bleve möjligt inom ett fågelvägsavstånd av 25 km., så skulle större delen av de bästa jordbruksområdena i Skåne och i Skaraborgs län kunna förses med gas. Metoden att distribuera flaskgas är löst tekniskt och praktiseras i begränsad omfattning av några gasverk i deras förorter. Flaskorna fraktas med lastbil, och fraktkostnaden är utslagsgivande för gaspriset.

Tillgången till kokgas bör vara av större värde för lantushållet än för stadshållet, med hänsyn till den mera invecklade matlagningen på landet, bl. a. ingen tillgång till färdiglagad mat. Behovet av varmvatten är stort för sköljningar och spolningar i samband med maskinmjölkningen.

Man får hoppas, att småkok och varmvattenberedning på landet i stället skola kunna ske på *elektrisk* väg. Redan nu lära dess bättre tre fjärdedelar av hushållen på landet ha tillgång till elström. Den per hushåll (och hektar åker) dyraste elektrifieringen torde dock återstå. Frågan är dock, om man av kostnadsskäl kan bygga ut landsbygdsnätet så kraftiga, att de kunna tåla även en stor värmebelastning. Kostnaden för själva elströmmen är ringa, men kostnaden för distributionen är hög på landet, på grund av de långa ledningarna. Nätkostnaden per kilowatt-timme är på landsbygden mycket högre än i den tätbebyggda staden, och redan nu förefalla landsbygdsnätet ofta att vara överbelastade. Vidare är kostnaden för elektriska kokkärl och varmvattenberedare högre än för gasapparater.

Av det anförda har framgått, att det är tekniskt svårare och framför allt mycket dyrare att försä landsbygden med alla de kommunalteknikens förmåner, som numera anses självklara i städerna. *Den glesa och spridda bebyggelsen är kommunalteknikerns crux.* Man behöver f. ö. ej gå så långt som till den rena landsbygden för att erfara detta. Även i städernas villabebyggda förorts- och ytterområden vållar anläggningen av gator med ledningar oproporcionerligt höga kostnader. Det är ett vanligt fall, att kostnaden för gator med avlopp uppgår till lika mycket eller mera än det redan bebyggda områdets taxeringsvärde. Många utbyggda förortsområden utan ordentliga gator och utan ledningar ana icke, vilka kostnader de ha att möta, när de förr eller senare tvingas att ordna sina förhållanden.

Möjligheten att i kommunaltekniskt hänseende modernisera den svenska landsbygden bör emellertid icke diskuteras utan att man samtidigt försöker att göra sig en bild av landsbygdens sannolika utseende i framtiden. Man synes allmänt vara inställd på, att antalet sysselsatta inom jordbruket kommer att nedgå ytterligare, liksom antalet brukningsdelar. En sådan utveckling är gammal; folkminskningen började i mitten av 1800-talet. Själv upplevde jag i Väst-Sverige för c:a 50 år sedan det sista skedet av nedläggningen av dagsverkstorpen och torpstugornas rivning. Småbruket, för blott några årtionden sedan så omhuldat av önsketänkande statsmakter, kan uppenbarligen blott undantagsvis hävda sig i den mekaniserade tidsåldern. För tio år sedan syntes man vilja sätta gränsen för det »ofullständiga» jordbruket vid 10 hektar åkerjord; nu synes man vara böjd att flytta upp minimigränsen till 20 hektar, där ägaren skall finna sin bärgning uteslutande från jorden. Allt talar vidare för, att vi i vårt land i en nära framtid (med viss hjälp av importerade gödningsämnen) skola kunna producera samma mängd födoämnen som nu, men på en åtskilligt mindre åkerareal. Denna förutsättes då bli bättre dikad och brukad än vad nu är fallet samt besådd med allt bättre utsäden. Det mindre jordbrukets överskottsproduktion är icke stor. Nedgången i antalet sysselsatta i jordbruket torde bli avsevärd. Man bör fördenskull i första hand vara beredd på nedläggning av småbruk i stor omfattning, i den mån deras nuvarande sega och tåliga brukare bli orkeslösa eller dö ut. Man bör också vara beredd på nedläggning av mindre bondebruk eller deras hopslagning till större men färre enheter.

Det förefaller dock, som om man även på jordbrukssakkunnigt håll överskattade möjligheten att slå ihop jordbruk. Det torde icke vara ofta, som de jordbrukstekniska förutsättningarna därför äro goda. De små brukningsdelarna ligga ofta splittrade och isolerade i utkanterna av åkerområdena, och det befintliga vägnätet passar icke efter hopslagningen. Därtill kommer ofta en hög nybyggnadskostnad vid den återstående brukningsdelen; numera är det dyrt att bygga också på landet.

Den primära faktorn synes bli nedgången i antalet brukningsdelar. När det då gäller att bedöma, vilka brukningsdelar, som kunna bli bestående, måste ej blott jordbrukstekniska utan även de här behandlade kommunaltekniska synpunkterna beaktas, särskilt vägfrågan, vattenfrågan och elfrågan.

Landsbygdens modernisering ur kommunalteknisk synpunkt är

till sist en *ekonomisk* fråga. Kunna jordbrukarna själva bära de höga kostnaderna? På landet bliva dessa per hushåll räknat mycket högre än i staden. På frågan kan svaras, att i många fall kunna kostnaderna bäras av konsumenterna, men i många, ja, i kanske flertalet fall, endast under förutsättning att jordbruket kan räkna med en åtskilligt högre inkomstnivå än den vanliga. (Jag tänker här icke alls på den rådande kristiden och dess särskilda prisbildning.) Att bedöma, huruvida en sådan avsevärt bättre inkomststandard kan nås utan överlag höjda livsmedelspris, faller utanför ramen för denna uppsats. Därest inkomstnivån på landet icke kan allmänt höjas, är det svårt att se, huru man skall kunna nå målet utan betydande hjälp. Man bör, vare sig man anser en sådan utväg lycklig eller icke, vara beredd på krav på statlig hjälp av olika slag. Man kan tänka sig dels flera statligt skötta vägar, dels subventionerad eldistribution, dels direkta bidrag av olika slag.

För den händelse ett kommunaltekniskt stödprogram på landsbygden skulle komma till stånd, synes mig de största svårigheter uppstå, när det gäller att utvälja de objekt (brukningsdelar), som äro värda att hjälpas. Det kan komma att röra sig om så stora stödbelopp, att hjälp endast bör och kan lämnas på sådana ställen, där man kan beräkna *varaktig* nytta, d. v. s. där den hjälpta brukningsdelen kan beräknas bestå även i en relativt avlägsen framtid. En sådan varning kan f. ö. vara på sin plats redan nu. Den »planhushållande» staten och dess organ äro sällan kalla och objektiva i omdömet, då det gäller att stödja; de äro emotionella och vilja hjälpa överallt. Innan således stöd till exempelvis bostadsförbättring vid jordbruk lämnas, bör åkerjordens beskaffenhet, storlek m. m. undersökas, och vidare bör undersökas, om god väg kan erhållas till rimligt pris, andra undersökningar ej att förglömma. Utan att ha närmare studerat verkan av de statliga stödåtgärderna till bostadsförbättringar kan man våga påståendet, att hjälp har lämnats åt småbruk, som mänskligt att döma komma att övergivas efter den hjälpte innehavarens död. Man har tyvärr rätt att vara pessimist, då det gäller »det allmännas» möjlighet att lämna hjälp, som blir effektiv även på lång sikt, särskilt som det naturligtvis är en synnerligen svår sak att portionera ut stöd av här avsett slag på rätt sätt. Mycket av framgången beror på imponderabilia, och mycket kan bliva annat i framtiden. De stora framtida utvecklingslinjerna synas dock ligga någorlunda klara redan nu.

Den bild, som här har målats av svårigheten att utsträcka kommunalteknikens stora förmåner till landsbygden, enkannerligen till jordbruket, är icke ljus. Mången tycker nog, att bilden är för mörk och att författaren icke har tillräckligt beaktat de förmåner, som tekniken redan har skänkt åt landsbygden. Man behöver ju blott peka på bilen och bussen och på de ofantligt mycket bättre vägar. Man kan vidare peka på elektrifieringen. Allt detta är sant, men tekniken har skänkt staden («tätorten») detsamma och till lägre pris och mycket mera därtill. *Klyftan mellan stad och landsbygd har icke minskats under teknikens inverkan; den har vidgats.*

Ur kommunalteknisk synpunkt var sönderbrytandet av de gamla byarna ett missgrepp; där byarna finnas kvar, ligger saken vida enklare till. En koncentration till blott några tiotal hushåll skulle underlätta problemets lösning i hög grad. En återgång till bybebyggelsen får emellertid anses utesluten, särskilt om man eftersträvar stora brukningsenheter.

Utän tvivel skola vi med tiden komma till rätta med de kommunaltekniska problemen även på landsbygden. Stora kapitalinvesteringar krävas dock, och mycket på landet kan komma att se annorlunda ut än i dag. Många värden, som nu betraktas som stabila, kunna komma att visa sig ha varit endast skenbara, och stora värdeminskningar lära icke utebliva. Bäst vore, om landsbygdens inkomstförhållandena bleve sådana, att den av egen kraft kunde genomföra och finansiera omstöpningsprocessen. Om statsbidrag i olika former icke kunna undvikas, måste man besinna, att stödåtgärderna endast böra anbringas efter sorgfällig prövning av en mångfald faktorer för att undvika felinvesteringar och bakslag.

Sämst synas förhållandena ligga till i bygder med mycket gles och utspridd bebyggelse samt med små brukningsdelar. Hittills har befolkningens anpassningsförmåga övervunnit svårigheterna, och man har svårt att föreställa sig, att näringslivet i dylika landsdelar överhuvud taget skall kunna uppehållas, därest befolkningen kräver den moderna stadens alla bekvämligheter.